

Oblici rada u muzejima i mogućnosti slobodne razmjene rada i komunikacije s posjetiocima

Damjan Lapaine

USIZ kulture grada Zagreba, Zagreb

Jedanaest je godina u praksi funkcionira samoupravno interesno organiziranje i kako se ostvaruje načelo slobodne razmjene rada a to je dovoljno vrijeme da se analizira proteklo razdoblje i rezultati spomenutog sistema. Budući da nas ovdje prvenstveno zanima kultura, a unutar nje muzejska djelatnost konkretno, analizom bi trebalo razmotriti u kolikoj su mjeri ispunjeni i životni kriteriji za ostvarivanje osnovnih zadataka kulturne politike uopće, i u muzejskoj djelatnosti posebno¹. Od izuzetnog je značenja za daljnji razvoj razmotriti koliko su mjerila za vrednovanje rezultata kulturnih dostignuća uistinu primjenjivana u proteklom razdoblju i u kojem su omjeru utjecala na kvantitativan i kvalitativan razvoj samog sistema slobodne razmjene rada te posebno vrednosnih kategorija unutar muzejske djelatnosti. U svakom slučaju, potrebno je obnoviti i osnovna načela samoupravnog dohodovno-interesnog povezivanja društvenog rada u materijalnoj proizvodnji i društvenim djelatnostima,² kako bi se komparacijom teorijskih postavki slobodne razmjene rada i dosadašnje prakse uočilo u kojoj su mjeri načela ostvarena i da li je praksa pokazala neke nove puteve koji zaslužuju teorijsku obradu. Kako se programiranje muzejske djelatnosti temelji na osnovnim oblicima rada u muzejima, pokušat ćemo analizom doći do pokazatelja u kojoj mjeri ta načela odgovaraju radu u muzeju i koliko su ona utjecala na mogućnost razmjene s materijalnom proizvodnjom.

Na razini komunikacije s posjetiocima muzeja susreću se produkti rada muzejskih radnika s korisnicima toga rada. Ta je komunikacija temeljni oblik rada u muzeju, jer se preko nje izražava društvena potreba za muzejskim radom što neposredno utječe na slobodnu razmjenu rada i razvoj delegatskog sistema uopće.

Upravo u toj komunikaciji radnici iz drugih područja društvenog rada identificiraju svoj koliko neposredni, toliko i globalni interes u području povijesnih, kulturnih i umjetničkih tekovina. Svih ovih nekoliko aspekta najneposrednije utječu na cjelinu sistema slobodne razmjene rada u muzejskoj djelatnosti. Stoga ćemo njihovom anali-

zom pokušati naznačiti probleme i odgovoriti na pitanja u kojoj se mjeri, u razdoblju unatrag jedanaest godina, s jedne strane utjecalo na razvoj muzejske djelatnosti, a s druge koliko je ostvaren neposredan društveni interes u odnosu na ovu značajnu sferu društvenog rada. U tekstu ćemo se u cijelosti poslužiti analizama ostvarivanja srednjoročnih planova razvoja za razdoblje 1976—1980; 1981—1985. godine, jer smatramo da su presudne za ovu temu. Ujedno ćemo, radi boljeg razumijevanja problematike, razložiti i tzv. »Elemente za planiranje programa muzejske djelatnosti« USIZ-a kulture grada Zagreba.

Načela samoupravnog dohodovno-interesnog povezivanja rada u materijalnoj proizvodnji i društvenim djelatnostima

Ustav³ i Zakon o udruženom radu⁴ reguliraju cjelokupni sistem slobodne razmjene rada, način udruživanja rada i sredstava preko samoupravnih interesnih zajednica, sistem samoupravnog sporazumijevanja i društvenog dogovaranja za stjecanje dohotka, te delegatskim sistemom utvrđen način odlučivanja u procesu planiranja i raspodjele dohotka. Osnovni problem slobodne razmjene rada jest izgradnja sistema dohodovnih odnosa između materijalne proizvodnje i društvenih djelatnosti. Jasno je da društvene djelatnosti ne stvaraju vrijednost u materijalnom smislu, ali je činjenica da neposredno utječu na rast proizvodnih snaga, produktivnosti rada i, u cijelosti, na ukupni porast društvenog proizvoda, a time i razvoj društva u cjelini. Da društvene djelatnosti ne bi u praksi i zakonski predstavljale potrošnju bez efekata ili trošile više od mogućnosti materijalne proizvodnje, Ustav i Zakon o udruženom radu utvrđuju međuzavisnost dohotka u materijalnoj proizvodnji i društvenom djelatnostima, putem slobodne razmjene rada. Na taj je način zakonski uspostavljen sistem ravnopravnog dogovaranja između radnika iz jedne i druge oblasti društvenog rada. Kako dohodak u materijalnoj proizvodnji sadrži i dohodak u društvenim djelatnostima, to putem slobodne razmjene rada i međusobnog dogovaranja dohodak u društvenim djelatnostima prestaje biti »potrošnja« i postaje sastavni dio društvenog rada. Samoupravnim dogovaranjem izbjegava se fiskalno prelijevanje dohotka u dohodak društvenih djelatnosti, pa su tako, kroz načelo uzajamnosti i zajedničke odgovornosti, društvene djelatnosti, kao sastavni dio društvenog rada, stekle po-

ložaj faktora razvoja cjelokupnog društva. Na taj način društvene djelatnosti ne stječu dohodak na »tržištu«, već putem ravnopravnog samoupravnog dogovora. Međusobnim dogovorom postignuta je ravnopravnost radnih ljudi u ove dvije sfere rada, uspostavljeni su uvjeti za jednak materijalni položaj radnika u udruženom radu, a ujedno je omogućena kontrola trošenja sredstava u društvenim djelatnostima.

Da bi se ostvario sistem slobodne razmjene rada, osnovane su samoupravne interesne zajednice u pojedinim djelatnostima društvenog rada, kao mjesto delegatskog odlučivanja o stjecanju dohotka i vrednovanju rada društvenih djelatnosti. Radi ostvarivanja ovih načela, sačinjeni su kriteriji za vrednovanje rada pojedinih kulturnih djelatnosti kao i elementi za planiranje razvoja u njima.

Na isti su način formirani i elementi za planiranje razvoja i vrednovanje rezultata rada muzejske djelatnosti. Ti elementi služe za usporedne rezultate muzejske i drugih kulturnih djelatnosti, ali se njima ujedno utvrđuju i kriteriji za slobodnu razmjenu rada s materijalnom proizvodnjom, na određenim poslovima i zadacima.

Elementi za slobodnu razmjenu rada — oblici rada u muzejima

Radi ostvarivanja programa zadovoljavanja kulturnih potreba radnih ljudi i građana, samoupravne interesne zajednice kulture udružene u USIZ kulture grada Zagreba, u proteklom su razdoblju istakle slijedeće osnovne ciljeve kulturne politike na kojima se temelje i kriteriji za vrednovanje rezultata rada u kulturnoj djelatnosti:

— da radnici i radni ljudi postanu aktivni i neposredni sudionici u utvrđivanju i ostvarivanju kulturne politike;

— da kulturne vrijednosti postanu dostupne svakom građaninu u svim sredinama;

— da programi kulturnog razvoja budu usklađeni s općim politikom i mogućnostima našeg samoupravnog socijalističkog društva;

— izvršio program zadovoljavanja kulturnih potreba su radni ljudi u OUR-ima kulture, ansambli, samostalni svaraoci i kulturno-amaterska društva. Da bi bili ostvareni programski ciljevi kulture u muzejskoj djelatnosti⁵ koji u uvodnim članovima određuje bit i svrhu djelatnosti, doneseni su elementi za planiranje i izvršavanje programa ove djelatnosti. Temelje se na dva osnovna principa iz spomenutog Zakona, i to da je muzejska

djelatnost od posebnog društvenog interesa i da stječe sredstva za rad slobodnom razmjenom rada.⁶ Zakon ujedno određuje i osnovne oblike rada muzejske djelatnosti koji sadrže sakupljanje, čuvanje, stručnu zaštitu, stručnu i znanstvenu obradu i, što je najznačajnije, idejno-obrazovnu prezentaciju pokretnih muzejskih dobara. Na toj su osnovi i sistematizirani poslovi u muzejima koji se vrednuju i služe za slobodnu razmjenu rada, zavisno od količine, složenosti, utrošenog vremena i kvalitete ostvarenog rezultata rada.

Oblici rada u muzejima

1. Prikupljanje muzejske građe — fundusa

Obavlja se na temelju istraživačkih i znanstvenih projekata koji se obavljaju u muzejskim organizacijama. Sastoje se od terenskih istraživanja, istraživanja po arhivima, zbirkama, bibliotekama. Obrađuje se dokumentacija i obavlja preventivna zaštita »in situ«. Predmeti dolaze u muzej još i kupnjom ili darivanjem.

2. Obrada muzejske građe

Sačinjavaju je poslovi inventiranja, katalogiziranja i determiniranja muzejskih predmeta. Izrađuje se dokumentacija⁷ koja se sastoji od stručnog arhiva, bibliografija, hemeroteke, videoteke, planoteke i mikrosnimaka⁸. Da bi se osigurao kvalitetan rad, nužno je korištenje znanstvenih metoda u radu koje obuhvaćaju znanstvenu obradu građe i publiciranje znanstvenih i stručnih rezultata.

3. Zaštita muzejske građe

Provodi se prema Zakonu o zaštiti spomenika kulture (NN 7/67). Sastoji se od poslova čišćenja, prepariranja, konzerviranja, restauriranja i adekvatnog vođenja dokumentacije zaštitnih zahvata.

4. Obnova bibliotečnog fonda

Stručne biblioteke popunjavaju se razmjenom, pretplatom na časopise i kupnjom stručnih izdanja. Aktualna stručna literatura pretpostavka je kvalitetnog stručnog i znanstvenog rada i stoga je ažurno popunjavanje bibliotečnog fundusa od izuzetnog značaja.

5. Pedagoško-informativni rad

Zajedno s arhivima i bibliotekama, muzeji su najznačajniji centri istraživanja i informiranja. U procesu djelovanja značajan je odgojno-obrazovni rad.

Informativna djelatnost obavlja se putem publikacija i izložbi te izravno s korisnicima, usmenim informacijama i ekspertizama muzejske građe.

Pedagoška djelatnost mora postati sistematska, tako da se obrada metodskih jedinica, stručna vodstva i predavanja razrade u okviru odgovarajućih nastavnih planova od osnovnog do visokoškolskog obrazovanja.

6. Izdavačka djelatnost

Izdavanje časopisa, kataloga, povremenih publikacija, reprodukcija i vodiča, značajno je s aspekta tumačenja i popularizacije kulturne baštine.

7. Povremene i stalne izložbe pokretnih kulturnih dobara

Muzeji kao sabirališta originalnih predmeta i izvora duhovne i materijalne kulture, umjetnosti iz prošlosti i sadašnjosti, te djelatnosti čovjeka u njegovoj prirodnoj sredini, moraju svoje postojanje opravdati prezentacijom ove baštine na primjeren način sadašnjoj razini kulturnog i društvenog razvoja.

Prezentacija se obavlja putem stalnog postava muzeja kao primarnog zadatka, povremenim izložbama u muzeju i povremenim izložbama u drugim sredinama od međunarodnih do didaktičko-informativnih izložba u školama, OUR-ima i mjesnim zajednicama.

8. Broj posjetilaca

Korištenje muzejskih programa rezultat je ukupne aktivnosti i odnosa prema korisnicima. Komunikativnost muzeja mora biti u skladu sa suvremenim muzeološko-didaktičkim saznanjima.

Analiza rada u muzejima po elementima za slobodnu razmjenu rada

1. Prikupljanje predmeta

Godine 1976. prikupljeno je 5.355 predmeta, a 1984. čak 10.883 predmeta. Usporedba podataka pokazuje značajan rad uložen u obnavljanje muzejskih fundusa. Međutim, još uvijek su pojedina povijesna razdoblja i vrste muzejske građe nedovoljno zastupljeni u zbirkama muzeja. Razlozi su višestruki; od materijalnih mogućnosti, kadrovskog potencijala do prostornih nemogućnosti za čuvanje predmeta u muzejskim spremištima.

2. Obrada muzejske građe

Godine 1976. obrađeno je 13.795 predmeta, a 1984. godine 75.648 predmeta. Usprkos tome, činjenica je da je od ukupno 2.835.569 predmeta u zagrebačkim muzejima, 1.667.025 predmeta i dalje samo djelomično registrirano ili neobrađeno, a to nalaže nastavak

intenzivnog rada na obradi građe. Sadašnji klasični način obrade dokumentacije ne može dati značajnije rezultate, već je potrebno započeti primjenjivati suvremene metode, jer je suvremeno obrađena dokumentacija temelj znanstvenog rad u muzejima.

3. Zaštita muzejske građe

Godine 1976. zaštićeno je 8.584 predmeta, a 1984. godine 52.408 predmeta. U zaštiti muzejske građe postignuti su značajni rezultati, pa ipak je i dalje 50% građe nezaštićeno. Razlog tome su malen broj stručnih radnika i nedostatak suvremene opreme i prostora.

4. Obnova bibliotečnog fonda

Godine 1976. nabavljeno je 3.798 primjeraka, a 1984. godine 3.530 primjeraka. Nabava stručne literature u proteklom je srednjoročnom razdoblju doživjela nedozvoljenu stagnaciju. Poskupljenje tiskarskih troškova smanjilo je broj svezaka časopisa, tako da oni izlaze kao dvobroji i trobroji, što je umanjilo potrebnu razinu razmjene stručne literature. Poseban problem je pretplata na strane časopise gdje je, zbog pomanjkanja deviznih sredstava, došlo i do otkazivanja pretplata.

5. Izdavačka djelatnost

Godine 1976. izdano je 38 publikacija, a 1984. 85 publikacija. Uglavnom se izdaju katalogi izložbi, dok se, uz trajne teškoće, ipak nastoji održati redovitost izlaženja periodika. Prigodom nekoliko velikih izložbi u Zagrebu, izdan je i veći broj bogatih kataloga.

6. Izložbena djelatnost

Godine 1976. održano je 79 izložbi, a 1984. godine 173 izložbi. Otvaranjem Muzejskog prostora održano je nekoliko značajnih i izuzetno posjećenih izložbi. Muzejske institucije uglavnom su sistematski izlagale fundus, dok je u posljednje vrijeme u toku rad na izložbama koje obrađuju šira razdoblja iz kulturne povijesti. Značajno je da se te izložbe priređuju u suradnji više muzejskih i znanstvenih institucija. Priređivanjem značajnih međunarodnih izložbi, izložbena djelatnost našla se u središtu interesa posjetilaca. I nadalje, međutim, ostaje problem nedostatka muzeološkog eksperimenta u prezentaciji pojedinih predmeta ili događaja i pojava.

7. Posjetioци

Godine 1976. zagrebačke muzeje posjetilo je 515.974, dok je 1984. godine bilo 1.394.731 posjetilaca. Veliki porast posjetilaca posljedica je otvaranja no-

vih prostora i priređivanja kompleksnih i velikih izložbi, te pojačane informativne i propagandne djelatnosti. Navedeni podaci ukazuju da je nužna rekonstrukcija ili nabava nove opreme izložbenih prostora, kojom će se stvoriti uvjeti za privređivanje kvalitetnih izložbi koje privlače posjetioce.

8. Pedagoško-informativni rad

U ovoj djelatnosti učinjeno je niz promjena. Održano je savjetovanje na temu »Muzeji i škole« koje je ukazalo na nove pravce razvoja pedagoške djelatnosti u muzejima. Izrađene su pedagoške osnove za odgojno-obrazovni rad u muzejima, a prirodoslovni muzej izradili su obrazovni program u skladu s nastavnim programima. Pokrenute su muzejske radionice gdje se sistematski radi s najmlađim posjetiocima.

Mogućnosti razvoja sistema slobodne razmjene rada kao pretpostavka razvoja muzejske djelatnosti

Iz analize proteklog razdoblja vidljivi su rezultati primjene kriterija i elemenata slobodne razmjene rada, koji se prvenstveno očituju u znatnom kvantitativnom porastu cjelokupne djelatnosti, jačanju kadrovskog potencijala, posebno u odnosu na mlađe stručnjake, te značajnijem udjelu materijalnih sredstava u odnosu na razdoblje prije početka rada samoupravnih interesnih zajednica. Kad na temelju dosadašnjih iskustava pokušavamo iznaći mogućnosti daljnjeg razvoja ove djelatnosti, trebalo bi početi od same definicije muzeja, gdje bi se u Zakonu trebala jasnije označiti idejna interpretacija muzejskog materijala i naglasiti neophodnost stvaranja suvremenog sistema komuniciranja s posjetiocima. U konkretizaciji pojma komunikacije treba početi od obaveze da muzejske organizacije uspostavljaju što neposrednije odnose s udruženim radom i građanima u mjesnim zajednicama, kao osnovnim ćelijama našeg društvenog sistema. Zavičajni muzej treba da uspostavi takve odnose s mjesnim zajednicama da može pratiti njihov društveni i kulturni razvoj, odnosno njihovu kulturnu baštinu te da na taj način uspostavi sistem neposrednog interesa za svoj rad. Istu bi praksu trebalo uspostaviti kod specijaliziranih i tehničkih muzeja koji će praćenjem pojedinih OUR-a ili cijelih grana materijalne proizvodnje ujedno pratiti i interpretirati stvaranje i razvoj društvenih odnosa čime se neminovno stvaraju odnosi u kojima se opet očituju neposredni interesi radnih ljudi⁹. Kod muzeja nacionalnog ili

regionalnog karaktera te kod velikih specijaliziranih muzeja morat će i dalje razmjena rada ići neposredno preko delegatskog sistema jer je predmet njihova rada republičkog ili regionalnog značenja a time je od neposrednog interesa radnih ljudi i građana republike ili regije. Međutim, i u ovim slučajevima potrebno je odgovarati širokim društvenim potrebama valorizacije i interpretacije povijesne, kulturne i umjetničke baštine, na način da svaki građanin pronađe u tim institucijama svoj povijesni, kulturni i umjetnički identitet. Cjelokupnu djelatnost prožimlju specifični oblici rada od kojih posebno mjesto zauzima znanstveni rad, koji u sadašnjem sistemu slobodne razmjene rada nije vrednovan na odgovarajući način. Budući da se projekti znanstvenog karaktera valoriziraju i financiraju putem Republičke samoupravne interesne zajednice za znanost, potrebno je u skladu sa Zakonom o znanstvenom radu omogućiti ujedinjenje znanstvenog potencijala u muzejskoj djelatnosti, kako bi muzejski radnici stekli mogućnost razmjene rada u toj značajnoj oblasti društvenog rada. Potrebno je udruživanjem rada ostvariti organizacionu formu koja će zadovoljiti kriterije RSIZ-a za znanost, kako bi znanstveni rad u muzejima uistinu došao u funkciju muzejske djelatnosti i bio u njezinu interesu.

Rezimirajući, možemo reći da danas postoje velike mogućnosti za razvoj svih oblika rada u muzejima i da muzeji imaju šansu da odgovore na mnoga pitanja i probleme suvremenog života, da o predmetima iz prošlosti progovore suvremenim jezikom komunikacije, a za izazove budućnosti.

BILJEŠKE

1. Radni materijal USIZ-a kulture grada Zagreba, kriteriji i mjerila vrednovanja kulturnih potreba, poseban odio za muzejsku djelatnost (rukopis)
2. Edvard Kardelj: *Udruženi rad i Samoupravno planiranje*, Sarajevo, 1979; str. 352.
3. Ustav SFRJ članovi 51—59, 110—113 i 120—128.
4. ZUR članovi 76—82.
5. Zakon o muzejskoj djelatnosti (NN 12/77)
6. Ibid. član 25.
7. Uputstvo (NN/62)
8. U pripremi je donošenje zakonskog propisa — Uputstva za propisivanje uvođenja novog dokumentacionog sistema, koji omogućuje uspostavljanje klasifikacijskog sistema za muzejske predmete i kompjutorsku obradu podataka.
9. Primjer uspostavljanja ovakvih odnosa je Muzej prehrane u Koprivnici u sklopu SOUR-a »Podravka«

ABSTRACT

Range of museum activities, the possibilities of an independent labor exchange, and communication with the public

D. Lapaine

Taking the past eleven years of the functioning of the system of self-management interest, organization and independent labor exchange, it is possible to summarize the results of this system. A special analysis is made of Yugoslavia's cultural policy and museum activities. The Constitution of the Socialistic Federal Republic of Yugoslavia and the Law of Associated Labour regulate the entire system of independent labor exchange, the forms of associating labor and budgets of the self-management interest associations, the system of self-management and social agreement for the obtaining of budgets and forms of decision-making in the process of planning and distribution of budgets, accepted by a representative body of delegates. The main problem of the independent labor exchange is to establish a system of budget relations between material production and social activities. By agreement, the goal is to attain the equality of working people in both spheres of labor and to establish conditions for the equal material position of workers. In the interests of independent labor exchange, a standard of evaluating museum activities and elements of planning has been established. Both aspects proceed from the Law for Museums and consist of basic activities in museums such as: collecting, professional preservation, scientific research and the educational presentation of museum objects. This is the basis for the systematization of museum jobs, all of which are evaluated and which serve for an independent labor exchange in terms of quality, complexity, use of time and quality of results.

By comparing the eleven years of the functioning of the system, up to the period before the foundation of the self-management interest associations, the results of the application of the standards and elements of labor exchange are evident — in the development of activities, enriching of staff and enlarging of budgets.

Today, a range of possibilities for the development of various activities in museums exists, and the museums have the opportunity to answer the many questions and problems of everyday life, to speak about the objects of the past in a contemporary language, and to face the challenges of the future.